

ELS CONGRESSOS D'HISTÒRIA DE LA MEDICINA CATALANA *

Pere VALLRIBERA I PUIG

M'ha correspost a mi d'iniciar aquesta reunió, destinada a la presentació del Cinquè Congrès d'Història de la Medicina Catalana, i, per començar ens ha semblat adient, com una introducció al tema, de parlar dels quatre Congressos celebrats fins ara.

Ho faré succintament i en destacaré, sense por de semblar massa entusiasta -que si que en sóc- el que em sembla més important de tota la feina feta. Tindré en compte tres aspectes:

1. Celebració dels Congressos.
2. Fruits dels congressos. Obra impresa.
3. Significació dels Congressos.

Anem, doncs, a comentar cada una d'aquestes facetes.

I. ELS CONGRESSOS

La seva gestació s'inicia l'any 1967. Durant el transcurs d'aquest any devia celebrar-se a Barcelona un Congrès Espanyol d'Història de la Medicina, però, per causes diverses, a última hora la convocatòria fou anulada. Això va suposar un cert sentiment de frustració a pràcticament tots els interessats que treballaven en la història de la medicina, (i, particularment, en la de la Medicina Catalana), els quals s'havien agrupat per iniciar les tasques d'organització a Barcelona. El cas és que es pensà aleshores en que podria ser molt interessant d'organitzar un Congrès dins del nostre àmbit, el de la Medicina Catalana. El seu anunci, fet públic en aquell temps, suscità una il·lusió i una adhesió que jo diria que es produí de manera evident a tothom.

La idea, doncs, va anar evolucionant i prenent cos, gràcies a un grup de personalitats de la nostra medicina. Vull

* Text d'una conferència donada a l'Ateneu Barcelonès.

fer constar que en aquell moment el grup es posà a funcionar com un sol bloc, il·lusionat també en la preparació del Congrés.

De totes aquestes personalitats m'agradaria destacar-ne en justícia a dues, que han estat la clau de la celebració dels nostres Congressos. Se que cap d'ells no se sentirà molest per això.

Un és el Professor SARRO I BURBANO, el qual recollí la idea, l'assumí, i tingué la propietat de reunir al seu entorn a tot el grup; va fer, a més a més, personalment les diligències més importants per lograr totes les condicions exigides, en un temps no massa propicis, per aquesta celebració del Congrés.

L'altra personalitat d'influència decisiva és el Professor CORBELLÀ I CORBELLÀ, que hi aportà tota la seva categoria científica com historiador de la Medicina i tota la seva empena -de persona jove- per què els Congressos tiressin endavant.

Mercès, doncs, a aquesta labor personal, encapçalant una llarga llista de companys que treballaren amb entusiasme; gràcies al suport de les Entitats i Associacions mèdiques catalanes -jo diria que totes-, i gràcies a l'ajuda d'alguns dels nostres laboratoris, s'arribà a la celebració d'aquest "Primer Congreso Internacional de Historia de la Medicina Catalana". No cal explicar el perquè del seu nom oficial en castellà: però gràcies a això, i també al factor de ser "internacional", es pogué dur a terme. Hi van participar, efectivament, prestigiosos investigadors mèdics de França i d'Itàlia, a més, està clar, dels d'aquí. I la sessió de cloenda fou duta a terme a Montpeller. Vull senyalar que la llengua catalana fou considerada -per primera o una de les primeres vegades- llengua oficial del Congrés.

Finalment, el I Congrés se celebrà els dies de l'1 al 7 de juny de 1970, amb la presidència del Professor SARRO.

M'agradaria recollir, precisament, unes de les seves paraules en la presentació del Congrés, i que crec que són ben significatives. Ens deia així:

"La cultura mèdica catalana només pot ser conscient de si mateixa a través d'una reflexió sobre la seva història... Volem saber què val la Medicina Catalana en el concert de la medicina mundial, volem conèixer les seves pàgines brillants per exaltar-nos amb elles, però no volem desconèixer les pàgines grises i àdhuc les tristes, per cercar-hi remei... La Medicina actual, tan perfecta, ho seria molt més si prenguéssim consciència històrica, si sabéssim d'on ve, quines són les seves arrels. Ens trobem davant una tasca no acomplerta de la Medicina universal, de la qual la Catalana és un minúscul fragment".

És, doncs, amb aquest esperit que transcorregué el I Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Seu del mateix va ser la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, on va tenir lloc la sessió inaugural, en el conegut anfiteatre Gimbernat, i la major part de les sessions de treball. Alguns actes foren celebrats a la veïna Biblioteca de Catalunya, a la Diputació, en el seu Saló Daurat, a l'Ajuntament, on foren rebuts els congressistes, i al castell de Castelldefels, on s'hi celebrà una sessió extraordinària.

La cloenda del Congrés va ser, com hem dit abans, a Montpeller, a l'antiga Facultat de Medicina, que tan pròxima ha estat sempre -físicament i espiritual- a la Universitat de Barcelona. Els congressistes hi fórem rebuts per l'alcalde i la municipalitat sencera de Montpeller i després, a la Sala d'Actes de la Facultat, es donaren les últimes conferències científiques. Ens acompanyava el record -i l'efígie- d'Arnau de Vilanova, que 600 anys abans hi era figura rellevant.

La convocatòria d'aquest primer Congrés va despertar a la Catalunya mèdica d'aleshores una adhesió important. Certament, el Congrés es caracteritzà per l'entusiasme i la il·lusió en tots els participants, el nombre dels quals va ser molt superior al que s'esperava. En resum, es posà en evidència que s'estava davant d'una presa de consciència i d'assumiment d'una tasca encara no feta en la nostra Medicina, la necessitat de la qual es va refermar durant el Congrés. Crec que aquest esperit de servei a la nostra Cultura és el tret principal a destacar.

Tot això es traduí en una gran quantitat de comunicacions, de valor científic divers, però que palesaven, totes, aquest sentiment d'afirmació i de voluntat del nostre propi coneixement. Hi van participar, al costat de vells mestres, arribats en algun cas de l'exili, una sèrie de joves investigadors que s'incorporaven al grup. Vull citar aquí el cas del doctor Jaume PI-SUNYER i BAYO, que va tenir notícies del nostre Congrés durant un viatge que feu a Nova York des del seu exili sud-americà, i que acudí des d'allí a Barcelona amb la màxima il·lusió.

Aquest Congrés, i per tot això que he dit, es el del retretament.

II CONGRÉS

Aquesta il·lusió inicial no podia córrer el risc de quedar com un fet aïllat, i així, ja des de bon principi, es prengué l'acord de repetir els Congressos, de moment cada cinc anys.

I, efectivament, el juny de 1975 tingué lloc el II Congrés, que va ser presidit pel Professor CARRERAS I ROCA, llavors el cap de la Càtedra d'Història de la Medicina a Barcelona. Les sessions de treball van tenir lloc, igual que en el primer, a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Els congressistes forem rebuts, en sessions extraordinàries, a l'Ajuntament i a la Diputació, i la clausura es féu a Montserrat; en el saló d'Actes del Monestir es van donar les últimes conferències, en un acte presidit pel Pare Abat.

El Congrés va comptar, també, amb un gran nombre de congressistes i ponents, arribats de diversos llocs. Són de destacar, efectivament, una sèrie d'investigadors no pertanyents a la medicina que hi van participar.

El fet principal és que aquest II Congrés representava l'afirmació de l'impuls inicial, suposava el primer pas per una continuïtat.

III CONGRÉS

Va representar la plena confirmació i l'assentament dels Congressos d'Història de la Medicina Catalana. Va deixar

d'anomenar-se internacional (ja he dit abans una de les raons per anomenar-se així).

En principi s'hauria hagut de celebrar l'any 1980, però va ser ajornat degut a la circumstància de coincidir a Barcelona dos altres congressos d'Història de la Medicina, un, espanyol, celebrat el 1979, i l'altre, internacional, a l'estiu de 1980, amb seu tan propera com és l'antic Hospital de la Santa Creu. Barcelona demostrava ser una seu importantíssima de la Història de la Medicina.

Així, doncs, el Congrés Català va tenir lloc l'any 1981, a la primera setmana de juny -data que s'ha fet ja tradicional- i, per primera vegada sortí del seu escenari barceloní, on havia nascut, i es traslladà a Lleida. En el venerable marc de l'antic Hospital de Santa Maria, seu actualment de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, es van celebrar totes les sessions de treball. Sentíem, però, amb nosaltres l'esperit de l'antic Estudi General de Lleida, la primera Universitat catalana, fundada el 1300 per Jaume II.

Fórem rebuts a la Paeria, i ens fou ofert el recinte de la Seu Vella, on se celebrà una visita extraordinària.

El III Congrés aplegà també bon nombre de congressistes, amb una gran quantitat de comunicacions presentades. Es clausurà a Cervera, a l'antiga Universitat, l'única existent a Catalunya durant un llarg període.

El III Congrés fou presidit pel Professor CORBELLÀ I CORBELLÀ, que ha sigut, certament, i ho vull repetir expressament, l'ànima i el motor principal de tota la sèrie de congressos celebrats fins ara.

Amb aquest Congrés s'afermà la continuïtat dels congressos: fou el principi de la seva consolidació.

IV CONGRÉS

Es va celebrar a Poblet, en el recinte del seu Monestir, amb cloenda a Tarragona. Fou presidit pel professor CALBET I CAMARASA, de la càtedra d'Història de la Medicina de Barcelona.

També aquí les velles pedres del Monestir de Poblet van emmarcar i revestir de solemnitat els nostres treballs, que foren exposats en l'antiga Sala del Cubar i en el locutori del Palau del Rei Martí. Cada dia ens aplegàvem a la magnífica entrada de l'Abat Copons, on iniciàvem la tasca.

La cloenda tingué lloc a la ciutat de Tarragona, a l'Ajuntament de la qual forem rebuts els congressistes. L'última sessió de treball es portà a terme en el solemne Saló de sessions del mateix.

Vull resaltar el nombre de congressistes que arribaren a Poblet, i la quantitat de comunicacions presentades, moltes d'elles d'investigadors d'altres branques de la Ciència Catalana, i totes d'un nivel científic mitjà de gran altura.

El IV Congrès representà la consolidació definitiva dels Congressos, i, penso, que logrà una cosa a destacar: en ell es creà una consciència de la Història de la Medicina Catalana com a tasca col·lectiva, amb la participació d'especialistes de tot l'àmbit de la Ciència.

Com en els altres Congressos, durant el dinar de germanor amb que finalitzen les activitats, fou elegit el President del pròxim Congrès: va ser proposat i elegit unànimement el Professor Dídac PARELLADA I FELIU, que, doncs, estarà al front d'aquest V Congrès d'Història de la Medicina Catalana del que estem parlant. I en aquesta ocasió transcorrerà com un retorn a on van néixer, a Barcelona, a la Reial Acadèmia de Medicina.

LABOR CIENTÍFICA. OBRA IMPRESA

El resultat d'aquests quatre congressos celebrats fins ara es ben abundant, i, crec, ben important. En aquest sentit parlaré de 3 aspectes:

1. Edició de llibres sobre Història de la Medicina Catalana.
2. Llibres d'Actes dels Congressos
3. Revista "GIMBERNAT"

1. LLIBRES

En relació directa amb els Congressos, és a dir, escrites i editades per estímul de la seva celebració, han aparegut una sèrie d'obres, que citaré succintament, per ordre de la seva edició:

El primer que va ser editat, gràcies a l'impuls definitiu del Primer Congrés és un llibre molt important: "Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1476)" d'Antoni CARDONER I PLANAS. És el llibre bàsic de la nostra bibliografia mèdica medieval. El doctor CARDONER fou un gran historiador i investigador: el seu llibre representa l'esforç de tota una vida dedicada a la recerca en l'àmbit de la Medicina Catalana. És, potser, l'obra més coneguda de totes les que citaré, i estudiada a tot arreu.

A rel del segon Congrés aparegué un volum, "Discursos inaugurals dels Congressos de Metges de llengua catalana", presentat pel doctor CARRERAS. Es un recordatori a les personalitats de la nostra medicina que van presidir els 9 congressos celebrats entre 1913 i 1936, i que, vertaderament, presenta un ideari de la relació entre la nostra llengua i la medicina.

El 1977 aparegué l'obra de la Professora Edelmira DOMÈNECH I LLAVERIA, "La Frenologia. Anàlisi històric de una Doctrina Psicològica Organicista", que constitueix un acurat estudi d'aquesta doctrina, la Frenologia, i dels seus seguidors, encapçalats per Marià Cubí. L'obra inaugurava les edicions portades a terme pel Seminari Pere Mata, de la càtedra de Medicina Legal de Barcelona.

He de citar ara el llibre "L'obra psiquiàtrica catalana impresa a l'entresgle, 1875-1936" del Professor Dídac PARELLADA I FELIU, treballador infatigable en la nostra història mèdica, i que ens manifestà expressament la influència dels Congressos com estímul al seu treball.

Un altre llibre important és el "Diccionari biogràfic de Metges Catalans", dels Professors Josep Maria CALBET I CAMARASA i Jacint CORBELLÀ I CORBELLÀ. És l'obra més extensa lligada directament als nostres congressos; consta de tres volums, on hi ha notícies bio-bibliogràfiques de més de 8500 metges i cirurgians nascuts en les nostres

terres i que són autors d'obra mèdica impresa. Vull destacar-ne, primordialment, la importància de la bibliografia que conté. Avui dia el "Diccionari biogràfic" és ja una obra de consulta imprescindible per tothom qui s'interessi en la història de la medicina, però, com diuen els autors, "és un treball viu, que s'està fent", és a dir, que resta obert a tots els investigadors que hi puguin aportar noves dades.

"Santuàries lleidatans amb tradició mèdica", dels doctors Manuel CAMPS I SURROCA i Manuel CAMPS I CLEMENTE. Els CAMPS, com amistosament els coneixem tots, són investigadors incansables. Els Congressos d'Història de la Medicina Catalana van sortir per primera vegada de Barcelona per anar a Lleida, penso que per homenatge a ells i a la seva labor, que, com diré ara, ha anat continuant. I així, parlaré de dos llibres més.

"Aspectes sanitaris de l'Arxiu de San Joan de Lleida, segle XVII". Amb ell els CAMPS inicien un corrent d'investigació que fins ara ha donat ja nombrosos fruits; la investigació dels nostres personatges mèdics, desconeguts moltes vegades, i que només són descoberts per aquests arxius parroquials, afortunadament tan freqüents i ben conservats a tot Catalunya.

"La pesta de meitat del segle XVII a Catalunya". Una altra obra dels doctors CAMPS I CLEMENTE i CAMPS I SURROCA, fruit d'un treball exhaustiu de recerca en els Arxius de tot Catalunya. Aparegué a rel del IV Congrés, a Poblet, i constitueix una obra àmplia i rellevant.

"Balance del siglo XIX. La Medicina". Recull uns assaigs del Dr. ROBERT sobre la Medicina del segle XIX, apareguts a "La Vanguardia" en el transcurs de l'any 1901. Són precedits d'un breu estudi i presentació dels doctors CORBELLA I CALBET, que resalten la importància d'aquesta veritablement recuperada obra.

Finalment citaré una sèrie de llibres d'aparició recent -1987-, que demostrin una continuïtat de les tasques dels Congressos.

"Cirugia forense". És una obra de Domingo VIDAL, Professor i Bibliotecari del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, apareguda el 1783 i reeditada en facsimil, amb un estudi previ del Professor CORBELLA.

"Aspectes sanitaris del terme i vila de Terrassa en els segles XVI, XVII i XVIII", del doctor Daniel MONTAÑA I BUCHACÀ, obra interessant que recull una tesi doctoral que segueix la línia d'investigació de la que parlàvem abans.

"Bases històriques de la Psiquiatria Moderna", llibre editat pels Professors Edelmira DOMENECH, Jacint CORBELLA i Dídac PARELLADA, amb un bon nombre de col·laboradors, i que recull uns quaranta treballs sobre història de la Psiquiatria.

I, finalment, "L'obra mèdica catalana de dos cirurgians del 1700. Anton de Borja i Carles Pallejà", on s'estudien uns manuscrits quirúrgics catalans en el context especial en què foren escrits (contraris al Decret de Nova Planta).

Totes aquestes obres ens autoritzen a dir que estem vivint uns anys com mai no s'havien donat en el nostrepais, en que es fan estudis i es publiquen de manera continuada treballs sobre la Història de la nostra Medicina. Ja ho assenyalava CALBET I CAMARASA en la Presentació del III Congrés, l'any 1981. Una part d'aquesta obra editorial, esperem que ben important, en són tots aquests llibres citats. I vull dir, de manera inexcusable, que en bona part es deu a la labor portada a terme pel Seminari Pere Mata, del Departament de Medicina Legal i Toxicologia i Medicina Laboral, de la Universitat de Barcelona, que hi ha esmerçat capacitat de treball i recolzament de tot tipus.

2. ACTES DELS CONGRESSOS

Es important, també, en el seu conjunt la sèrie de Volumes on s'apleguen les comunicacions presentades i els discursos i conferències donades en els 4 Congressos. Són, exactament 14 llibres d'Actes, que suposen més de 5000 pàgines impreses, i que recullen 487 treballs presentats per més d'un centenar d'autors, molts d'ells de fora, francesos, italians, de tota la península i, sobre tot, d'historiadors catalans de la nostra medicina.

La temàtica hi és ben diversa. Així, la il·lusió i l'impuls inicials per conèixer-nos, en el I Congrés, es traduí en un bon nombre de comunicacions on es donaven dades, biografies, llibres mèdics i labors personals de figures de la nostra medicina; més tard, en els següents congressos, la labor d'estudi mèdic i la labor crítica hi són més evidents.

Com he dit abans, aquestes xifres de la tasca efectuada són la millor demostració de l'oportunitat i l'interès dels nostres Congressos d'Història de la Medicina Catalana.

	Llibres d'Actes	Pàgines	Comunic.	Autors
I Congrés	4	1430	187	120
II Congrés	2	682	58	48
III Congrés	4	1484	108	90
IV Congrés	4	1499	134	125
	14	5095	487	

3. GIMBERNAT. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència.

Neix també com un producte de la continuïtat dels Congressos. En principi es va preveure l'edició de dues modalitats. Una d'elles és com a números monogràfics, on es recullen activitats concretes sobre la història de la medicina i la ciència, com són Actes de Congressos, Monografies mèdiques, treballs de recerca, etc. Fins ara el ritme d'aparició de la Revista ha estat de dos números cada any des del 84 fins al 87, tots ells amb l'edició dels treballs presentats en els III i IV Congressos.

Una altra modalitat serà en forma de números ordinaris, amb seccions dedicades a treballs originals d'investigació històrica, a edició de textos antics o inèdits, a records del nostre passat científic, a iconografia, estudis i recensions de llibres apareguts, premsa mèdica, etc.

Idea primordial de "GIMBERNAT" és la creació d'un clima de conjunció entre totes les branques de la nostra Ciència que, a vegades, han estat separades, no per cap antagonisme, sinó per un simple fet d'aïllament mutu que potser no s'ha

intentat suprimir amb prou força. I precisament l'estudi d'aquest nostre passat científic és la tasca comuna a tots els investigadors de totes les especialitats científiques.

En l'Editorial del Segon Volum hi llegim:

"Les pàgines de "GIMBERNAT" resten obertes a tothom. "GIMBERNAT" pot ésser i ha d'ésser, als Països Catalans, la plataforma on es projectin els treballs d'Història de la Medicina i de la Ciència, de tots aquells qui s'esforcin en fer fructificar aquests camps. També ha d'ésser un òrgan de debat. I, en la mesura de les nostres possibilitats, un lloc on s'intentin clarificar els punts més foscos del nostre passat científic".

III. SIGNIFICACIÓ DELS CONGRESSOS

Per acabar, i de manera summament esquemàtica, permetin-me de dir unes paraules sobre el contingut i la significació dels Congressos.

Recolliré, per això, unes coses que he anat dient.

En primer lloc, els Congressos han representat un retrobament i un aplec de tots els interessats en la nostra història mèdica. Actualment ja han demostrat haver assolit una continuïtat en les seves tasques, i una consolidació dels seus objectius.

Gràcies a tot això els Congressos han fet créixer en molt el nombre d'estudiosos que ara es dediquen a l'estudi de la Història de la Medicina, amb el fet importantíssim de la joventut de la majoria dels nou incorporats. A l'actualitat hi ha un bon grup, amb una dinàmica de treball important, fruit de la qual són gairebé totes les obres que hem anat citant.

Un segon tret a destacar dels nostres Congressos és que han creat una consciència d'entesa de la nostra història mèdica com a treball col·lectiu a portar a terme.

El resum podria ser, doncs :

Creació del concepte global de la importància de la Història de la Medicina, i el de l'assumiment de la mateixa com a tasca feta en equip, com a obra conjunta que requereix la col·laboració d'altres especialistes, tots junts en la tasca comuna per a una Història de la Ciència Catalana.